щоб і надалі успішно формувати засобами навчальних предметів сучасну компетентну особистість, здатну адаптуватися й оперативно реагувати на всі виклики сьогодення.

Анотації

Оксáна ДЕНИСЮК, Ірина КАЗАРЯН, Віталій ЛЯМІЧЕВ, Наталія ТИТАРЕНКО

Ключові предметні компетентності школяра як засіб формування сучасної особистості

У статті розглядається питання проведення моніторингу з використанням тестових завдань специфічного змісту як один із методичних прийомів для формування у школярів предметних компетентностей. Зазначається, що ці завдання використовуються в міжнародних порівняльних моніторингових дослідженнях і спрямовані на перевірку вміння учнів застосовувати отримані в школі знання для вирішення певних життєвих ситуацій. Репрезентативність результатів підтверджується проведеними моніторинговими дослідженнями.

Ключові слова: *моніторинг, ключові предметні компетентності, функціональна грамотність.*

Оксана ДЕНИСЮК, Ирина КАЗАРЯН, Виталий ЛЯМИЧЕВ, Наталья ТИТАРЕНКО

Ключевые предметные компетентности школьника как средство формирования современной личности

В статье рассматривается вопрос проведения мониторинга с использованием тестовых заданий специфического содержания как один из методических приемов для формирования у школьников предметных компетенций. Отмечается, что эти задачи используются в международных сравнительных мониторинговых исследованиях и направлены на проверку умения учащихся применять полученные в школе знания для решения определенных жизненных ситуаций. Репрезентативность результатов подтверждается проведенными мониторинговыми исследованиями.

Ключевые слова: *мониторинг, ключевые предметные компетентности, функциональная грамотность.*

Oksana DENYSYUK, Iryna KAZARYAN, Vitaliy LIAMICHEV, Nataliya TYTARENKO

Key subject competencies of pupils as means of forming a modern personality

The article examines one of the methodological devices of forming subject competencies among pupils. By such a device we mean monitoring using specific test items, used in international comparative monitoring research and aimed at evaluating students' ability to implement knowledge, acquired in school, when solving certain life problems. Results, presented in the article were obtained during monitoring research, conducted by the Centre.

Keywords: *monitoring, key subject competencies, functional literacy.*

Формування професійної компетентності майбутніх психологів у позааудиторній діяльності

Оксана ЗАТВОРНЮК,

старший викладач кафедри практичної психології Інституту педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова

На сучасному етапі розвитку вищої освіти здійснення якісної професійної підготовки передбачає пошук варіативних систем та моделей, інноваційних технологій та методик для формування компетентного фахівця і створення умов для розвитку та самореалізації студентської молоді в сучасному соціально-педагогічному просторі. На нашу думку, посилення уваги до питання формування професійної компетентності майбутніх психологів у позааудиторній діяльності ВНЗ забезпечить розвиток творчої особистості, домінантними складовими якої є професіоналізм. Тому вбачаємо важливим моделювання форм позааудиторної роботи, за яких студент матиме змогу реалізувати свої професійні знання та прагнути до професійного зростання.

У психолого-педагогічній теорії і практиці репрезентовано чимало праць щодо розв'язання проблеми підвищення професійної компетентності фахівців. Розроблено теоретико-методичні основи формування професійної компетентності вітчизняними і російськими вченими (Л.Мітіна, В.Сластьонін, Л.Карпова, Т.Ковальова, А.Макарова, Є.Огарєв, Г.Онкович, О.Полуніна, Н.Лобанова, М.Чошанов та

© О.Затворнюк, 2013

ін.), а також європейськими педагогами (Ж.Деллор, Г.Халаш, В.Долл, Дж.Куллахан, Ж.Перре,); обґрунтовано концепції, в яких дається характеристика професійної діяльності (Б.Ананьєв, Л.Виготський, З.Калмикова, Н.Менчинська, С.Рубінштейн).

Для нашої статті певний інтерес становлять наукові праці, присвячені професійній підготовці фахівців (В.Андрущенко, М.Євтух, І.Зязюн, В.Кремень), реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті (О.Савченко), вивченню системи позааудиторної роботи (Г.Андрєєва, Л.Кондрашова), розкриттю організаційно-педагогічних умов у навчальних закладах нового типу (В.Алфімов, Н.Осипова), проблемам системного підходу до організації позааудиторного виховного процесу (В.Базилевич, І.Бех, В.Маслов, Б.Чижевський).

Метою статті є висвітлення змісту та значення позааудиторної навчальної діяльності майбутніх психологів як фактора формування їхньої професійної компетентності.

У різних тлумачних словниках поняття *«компетентність»* відрізняється за своїм змістом. Загальновизнано, що воно передбачає наявність певної сукупності знань, умінь і досвіду їх використання. Бути компетентним означає вміти мобілізувати у відповідній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. У ній органічно поєднуються одночасно мобілізація знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності.

Аналіз наявних визначень компетентності та її складових репрезентує О.Овчарук *[5]*. Досить ґрунтовно, з нашого погляду, тлумачення компетентності представили фахівці проекту DeSeCo (Definition and Selection of Competencies) – визначення та відбір ключових компетенцій *[там само]*. Згідно з трактуваннями українських науковців, компетентність – це підхід до знань як інструменту розв'язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відносин, міжособистісної інтеграції і спілкування *[6]*.

Компетентність визначається як властивість особистості і поділяється на декілька видів (Н.Кузьміна), на яких базується зрілість людини в професійній діяльності (А.Маркова):

– *соціально-психологічну компетентність*, що визначається як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують в системі міжособистісних відносин;

– *комунікативна компетентність* – конгломерат знань, вербальних і невербальних умінь та навичок спілкування;

– *професійно-педагогічна компетентність* як здатність до продуктивного спілкування в умовах, визначених педагогічною системою.

Для становлення професіоналізму психолога, як зазначає О.Бондаренко, необхідно забезпечити системність, науковий універсалізм у професійній та особистісній підготовці *[1]*.

Враховуючи модель особистості практичного психолога, сконструйовану В.Панком та Н.Чепелєвою, під час прогнозування успішності практичної діяльності психолога варто звернути увагу на складові його особистості та критерії професійної придатності *[2]*:

– *фізичний стан.* По-перше, виявлення зв'язку між деякими соматичними захворюваннями (виразка, діабет, серцево-судинні захворювання тощо) і рисами характеру людини. По-друге, наявність фізичних вад, несумісних з посадою практикуючого психолога (інвалідність, глибокі косметичні дефекти, дефекти мовлення тощо);

– *психічне здоров'я*. Психологічними спеціальностями часто прагнуть оволодіти акцентуйовані особистості або такі, хто має помітні особистісні проблеми, які переноситимуться на діяльність, що робитиме її неефективною або навіть шкідливою та небезпечною;

– *інтелект,* особливо його вербальний компонент. Досвід показує, що практикуючі спеціалісти з показниками інтелекту нижче середнього зазвичай мають багато ускладнень у роботі, особливо консультаційній. Саме інтелект забезпечує ефективний аналіз рис і якостей особистості, дає змогу долати стереотипи (як особистісні, так і професійні), є центральним механізмом у розумінні поведінки іншої людини. Особливу роль відіграє соціальний інтелект;

– *система механізмів особистісної регуляції та емоційної витривалості;*

– *особливості мотиваційної сфери*. Професія практичного психолога мотивується інтересом до інших людей та бажанням надавати допомогу в розв'язанні проблем спілкування, діяльності, життя в цілому. Психологічним механізмом такого інтересу, як стверджують В.Панок і Л.Уманець, є усвідомлення та подолання власних аналогічних проблем *[2]*.

Відомий британський психолог Д.Равен, автор монографії «Компетентність у сучасному суспільстві», компоненти компетентності розуміє як характеристики і здібності людей, що дозволяють їм досягати особистісно значущих цілей – незалежно від їхньої природи й соціальної структури, в якій вони живуть і працюють *[7]*. Науковець зазначає, що інтегральною частиною компетентності, крім здібностей, є мотивація. Він наголошує, що розвинути елементи компетентності можна лише у розвивальному середовищі, яке надає можливість:

– обговорювати власні цінності й розв'язувати ціннісні конфлікти в атмосфері поваги, відкритості, чесності й підтримки;

– висловлювати різні погляди як такі, що мають право на існування, а особистісні інтереси, власні думки, пріоритети і рішення – на повагу;

– випробувати різні способи поведінки з правом на помилку без серйозних наслідків для майбутнього;

– одержати підтримку й розуміння в процесі розвитку нових способів поведінки, досягаючи привабливих і значущих для особистості цілей;

– розмірковувати про свою організацію і суспільство, в якому живе особистість, приходити до нового розуміння і сприйняття їх діяльності, змінюючи на цій основі свою поведінку;

– одержувати у готовому вигляді (або формувати самостійно) нові поняття, що допомагають обмірковувати поведінку, способи світосприйняття і можливий вплив альтернативних поглядів на власне життя;

– спостерігати рольові моделі (на прикладі реальних людей чи літературних персонажів), що дозволяють виявити й виробити інші способи мислення, сприйняття й поведінки, побачити, а також зазнати її наслідків і перевірити на «придатність»;

– прагнути до постановки складних, але реалістичних цілей і спостерігати за ходом їх досягнення, а також одержувати допомогу й підтримку інших людей у випадку, якщо їм не вдається відповідати власним вимогам;

– одержувати підтримку, заохочення і допомогу у разі, якщо припускаються помилок;

– одержувати заохочення у формі визнання й обговорення своїх досягнень *[там само]*.

На основі проведених досліджень Д.Равен довів, що ключовими компонентами розвитку психологічної компетентності є: розвивальне середовище, в якому створено умови для виявлення і розвитку здібностей спеціаліста; здатність психолога глибоко вивчати особливості структури організації, установи, фірми чи підприємства, де він працює, специфіку психологічного мислення їхніх співробітників; самоаналіз власної діяльності з метою визначення її ефективності *[3]*.

Визначені компоненти розвитку професійної компетентності психолога є ефективними в умовах розвивального середовища, яке, на жаль, не повною мірою забезпечено для майбутніх психологів під час навчання у ВНЗ. Д.Равен виділяє такі причини щодо цього:

– майбутні фахівці не цінують якості, які могли б розвиватися у такому середовищі;

– керівники конкретної структури не здатні створити розвивальне середовище, оскільки їм бракує організаційних і професійних здібностей;

– відсутній інструментарій для вимірювання зацікавленості людей у створенні розвивального середовища, спостереження за поведінкою людей у ньому, створення програм індивідуального поетапного розвитку і заохочення за участь у ньому;

– навчальні заклади не зацікавлені у нововведеннях та створенні розвивального середовища *[там само]*.

Виявлені причини є актуальними й для нашого дослідження, але звернемо особливу увагу на створення розвивального середовища у позааудиторній діяльності ВНЗ з метою формування професійної компетентності майбутніх психологів. До організаційно-педагогічних умов її формування ми відносимо такі, що цілеспрямовано створюються в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу з метою забезпечення ефективності розвитку професійної компетентності.

Поділяючи думку науковців, що особистість і діяльність виступають у єдності як професійно-особистісна системна якість (В.Сластьонін, Є.Шиянов), ми переконані, що позааудиторна діяльність студентів має бути орієнтована насамперед на розвиток професійної компетентності і особистості фахівця. Тому її зміст, форми, методи та основні напрями мають бути підпорядковані як процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі психології, так і їхнім особистим потребам, інтересам та прагненням *[4]*.

Важливим напрямом формування професійної компетентності у позааудиторній діяльності є участь студентів у роботі Психологічного клубу. До неї залучаються фахівці у галузі психології, працівники соціальних і психологічних служб, різних галузей психотерапії. Основне призначення Клубу – формування у майбутніх психологів здатності аналітично мислити, засвоювати знакові системи, визначати цілі, успішно діяти в нових умовах та комунікативних ситуаціях як ключових компетентностей особистості.

Основні завдання Психологічного клубу:

– сприяння повноцінному професійному розвитку особистості студентів психологів;

– створення експериментальної бази для практичної й науково-дослідної діяльності студентів, викладачів, інших фахівців;

– розвиток практичних навичок та вмінь студентів у сфері практичної психології;

– розширення можливостей для професійного самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення студентів інституту;

– розроблення та апробація новітніх технологій у сфері консультативної та тренінгової роботи;

– науково-дослідна діяльність в новітніх напрямах психологічної практики;

– популяризація психологічних знань.

У діяльності Психологічного клубу варто відзначити проведення зустрічей *дискусійного клубу*, що спрямовані на формування в учасників живого психологічного знання, яке сприяє самопізнанню і самореалізації особистості. Важливою формою його роботи є *кінолекторій психологічних фільмів*, що організовується для підвищення професійної компетенції майбутнього практичного психолога шляхом перегляду науково-популярних та художніх фільмів соціально-психологічного змісту. Спільний перегляд є об'єднувальною діяльністю, діалогом та творчим самовираженням.

У *психотерапевтичній майстерні* студенти під керівництвом тренера та підмайстрів (досвідченіших і компетентніших студентів) опановують необхідні професійні компетентності. Організація психотерапевтичної майстерні спрямована на допомогу

в створенні власного простору життєдіяльності та встановленні неформальних відносин учасників Клубу, проведення тренінгів та найрізноманітніших форм духовного спілкування, обмін враженнями, стимулювання до самостійності у пошуку відповідей, формування професійно значимих для майбутніх фахівців умінь і навичок.

Результати анкетувань та опитувань учасників Психологічного клубу «Перспектива» Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова засвідчують значущість позааудиторної діяльності майбутніх психологів у формуванні важливих компетентностей психолога, що сприяє професійному становленню соціально-активної особистості.

Отже, проблема формування професійної компетентності майбутнього психолога у позааудиторній діяльності вищих педагогічних навчальних закладів нині є надзвичайно актуальною і соціально значущою, однак недостатньо теоретично розробленою та практично реалізованою. У змісті позааудиторної діяльності сучасного університету виділено пріоритетні напрями і форми діяльності, реалізація яких має забезпечити формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Наше дослідження не претендує на остаточне розв'язання означеної проблеми, більш детального вивчення потребують окремі напрями позанавчальної діяльності студентів та нові форми, які у поєднанні з наявним досвідом і традиціями допоможуть сформувати особистість компетентного психолога.

Література

1. ***Бондаренко О.Ф.*** Психологическая помощь: теория и практика: Учеб. пособие / О.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпрес, 1997. – 216 с.
2. ***Основи*** практичної психології / В.Панок, Н.Чепелєва, Т.Титаренко. – К.: Либідь, 2001. – 534 с.
3. ***Карандашев В.Н.*** Введение в профессию / В.Н. Карандашев. – 3-е изд. – М.: Смисл, 2005.
4. ***Овчаренко Г.Е.*** Позанавчальна діяльність студентів у ВНЗ: сутнісні характеристики, структура та особливості / Г.Е. Овчаренко // Освіта Донбасу. – 2008. – №5–6. – С. 35–39.
5. ***Овчарук О.*** Компетентності як ключ оновлення змісту освіти / О.Овчарук // Стратегії реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К., 2003. – С. 13–42.
6. ***Життєва*** компетентність особистості: Науково-метод. посібник / За ред. Л.Сохань, І.Єрмакова, Г.Несен. – К., 2003. – 250 с.
7. ***Равен Дж.*** Компетентность в современном обществе / Дж.Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 395 с.
8. ***Педагогика***: Учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, И.А. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.

Анотації

Оксана ЗАТВОРНЮК

Формування професійної компетентності майбутніх психологів у позааудиторній діяльності

У статті висвітлено зміст та значення позааудиторної діяльності студентів у вищих педагогічних навчальних закладах як сукупність різноманітних форм і методів з метою формування професійної компетентності майбутніх психологів. Запропоновано напрями діяльності позааудиторної роботи та узагальнено досвід впровадження у ВНЗ.

Ключові слова: *позааудиторна діяльність, компетентність, професійна компетентність, розвивальне середовище, професійна підготовка фахівців, самореалізація особистості, психологічний клуб.*

Оксана ЗАТВОРНЮК

Формирование профессиональной компетентности будущих психологов во внеаудиторной деятельности

В статье освещены содержание и значение внеаудиторной деятельности студентов в высших педагогических учебных заведениях как совокупность различных форм и методов с целью формирования профессиональной компетентности будущих психологов. Предложены направления деятельности внеаудиторной работы и обобщен опыт внедрения в вузе.

Ключевые слова: *внеаудиторная деятельность, компетентность, профессиональная компетентность, развивающая среда, профессиональная подготовка специалистов, самореализация личности, психологический клуб.*

Oksana ZATVORNYUK

Formation of professional competence of psychologists in extracurricular activities

The article deals with the content and value of extracurricular activities of students in higher educational institutions as a collection of various forms and methods in order to develop professional competence of psychologists. An extracurricular activities and the experience of implementation in universities.

Keywords: *extracurricular activities, competence, professional competence, developmental environment, vocational training, self-identity, psychological club.*